

Näitus „Kui kunstnik kohtus Kleioga. Ajaloopildid 19. sajandil“

(07.09.2013–09.03.2014)

Kuraatorid: Anu Allikvee, Tiina-Mall Kreem
Kujundaja: Angelika Schneider

Eesti Kunstimuseumi Kadrioru kunstimuseumi näitus „Kui kunstnik kohtus Kleioga. Ajaloopildid 19. sajandil“ oli oma olemuselt rohkem ajalookultuuri- kui esteetiliselt elamusi pakkuv kunstinäitus. Eksponeeritud ajaloo-teemaliste piltide kaudu tutvustati tuhandetele muuseumiküllastajatele 19. sajandit kui ajaloo-sajandit, mida iseloomustas kolm suurt rööpselt toimuvat arengut: 1) ajaloo kui omaette professionaalse teadusharu sünd, mis andis jõulise impulsi ajaloolase ülikoolihariduse, arhiivide, raamatukogude, muuseumide ja mitmesuguste teadusseltside arenguks; 2) plahvatuslikult kasvav populaarne ajaloo tõlgendamine, mis leidis väljenduse paljudes ajalooromaanides, -maalides, -monumentides jms.; 3) ajaloo sidumine rahvuse ja maaga, mistõttu on 19. sajandit nimetatud ka rahvusluse, rahvuskangelaste ja -riikide sünni sajandiks.

Näitus sisse juhatavas seinatekstis pidasid selle kuraatorid vajalikuks hoiatada: kuigi näitusel olevate kunstiteoste loojad on toetunud dokumentaalsete või legendaarsete allikate autoriteedile, tuleb nende pilte vaadates meeles pidada, et kunstnik ei ole ajaloolane. Ajaloosündmust kujutades on kunstnik lähtunud oma eriala mängureeglitest, oma ajastu ja ajaloomaali žanrispetsiifilisest kompositsioonivõttestikust ning üldisest kunstiteose esteetilisuse nõudest. Samas ei tohi vaataja unustada sedagi, et 19. sajandil olid inimeste arusaamad ajalooalusest üsna erinevad tänapäevastest ning näitusel olevad pildid räägivad rohkem oma loomisaegsest ajaloonägemusest kui kujutatud sündmustest.

Näitus, mis tõi esmakordselt kokku Eestis ja Lätis loodud ja kogutud ajaloopildid,¹ keskendus

Baltimaade 19. sajandi kunsti- ja ajaloopublikut enam erutanud neljale teemale: oma maa nn. euroopaliku ajaloo algusele 12.–13. sajandil ning rahva maailmavaadet vorminud usuliste tõekspidamistele (saalis *Terra Mariana*); piirkonna seotusele Venemaa ajaloo (saalis *Vene usk ja isamaa*); kogu Euroopat vapustanud ja Vene keisririiki haavanud Napoleoni sõdadele, millest ka kohalikud baltisakslased osa võtsid (saalis *Napoleoni sõdade kaja*); ajaloo- ja rahvuskangelase surma ning postuumse austamise problemaatikale (saalis *Kangelase surm*). Viien- das, *Ajaloopildi lätted* nime kandnud saalis tutvustati aga Euroopa ajaloopildi traditsiooni antiikseid juuri, hilisemat arengut ja vaimustust sellest 19. sajandil.

Näituse ettevalmistus võttis ligi kaks aastat, sest ajaloopilti kui omaette nähtust ei oldud Baltimaades varem uuritud, nagu poldud varem kunagi ka küsitud: kui adekvaatne on kunstnike loodud ajaloopiltide (näiteks Kadriorus eksponeeritud Friedrich Ludwig von Maydelli gravüüride „Esimeste paganate ristimine“ ja „Aleksander Nevski saavutab Peipsi jääl võidu Saksa ordu üle 1242“) kommentaarideta kasutamine ajalooramatute ja -õpikute illustratsioonidena? Miks me, erinevalt ajalooromaanidest, kasutame just ajaloopilti ajaloo õpetamisel, kuigi oma olemuselt on nimetatud kunstižanrid sarnased? Kas me ei tea, et ajaloopilti kommenteerimata kasutades taastoodame ju tegelikult, kuigi alateadlikult, omaaegseid poliitilisi stereotüüpe.

Selleks, et 19. sajandil loodud Baltimaade esimestesse ajaloopiltidesse kätke- tud sõnum – sel ajal erinevate ajalooküsimuste suhtes levinud teadmised ja valitsenud arvamused – välja lugeda ning kaasaegsetele mõistetavaks muuta, tuli näituse töö- rühmal (kuhu kuulus lisaks kunstiajaloolastele ka ajaloolasi) tegeleda kunstnike algallikate – vanade kroonikate ja

¹ Näitusele laenati töid Eesti Rahva Muuseumist, Eesti Rahvusraamatukogust, Narva Muuseumist, Pärnu Muuseumist, Tartu Ülikooli Raamatukogust, Läti Rahvuslikust Ajaloomuuseumist, Läti Rahvuslikust Kunstimuseumist ning Riia Linna ja Meresõidu Muuseumist.

dokumentidega, samuti omaegse historiograafiaga. Tehtud töö tulemust – maalide, gravüüride ja joonistuste sisu dekodeerimist – üldistades võib väita, et näitusel „Kui kunstnik kohtus Kleioga” eksponeeritud pildid on omaegse ajalooteadvuse visuaalsed allikad, kujundajad ja teadmiste vahendajad.

Parimaks näiteks viimase kohta on Friedrich Ludwig von Maydelli looming: kunstniku ajaloo-teemalised pildid ei olnud mitte ainult laia levikuga, vaid ka tugeva mõjuga. Täpsemalt on selle kohta võimalik lugeda näitusega kaasnenud ja kultuuriministeeriumi muuseumide konkursil 2013. aasta teadustöö auhinna võitnud raamatust „Friedrich Ludwig von Maydelli pildid Baltimaade ajaloost”. Raamatust, mis on omamoodi sümbioos allikapublikatsioonist – 19. sajandi esimesel poolel tegutsenud kunstniku piltide ja nende saateteksti kommenteeritud väljaandest ja kollektiivmonograafiast ning viie autori – ajaloolase Linda Kaljundi, keskaja-ajaloolaste Inna Põltsam-Jürjo ja Juhan Kreemi, arheoloog Ain Mäesalu ja kunstiajaloolase Tiina-Mall Kreemi – uurimustulemustest.

Põhjusel, et ajaloopiltide vaatamine ja kasutamine nõuab spetsiifilist visuaalset „lugemisoskust”, sai eespool mainitud ajaloolaste, ajalooõpetamise metoodiku Mare Oja, kooliõpetaja Liis Reieri ja filmirežissöör Raimo Jõeranna kaasabil ning SA Archimedes toetusel loodud (üli)õpilastele ja õpetajatele mõeldud audiovisuaalne õppematerjal „Ajaloõpetus ja -pildid”.² Lisaks töötati välja eritasemelised ajaloopildi-teemalised muuseumitunnid ning mis ehk professionaalsetele (kunsti)ajaloolastele enim huvi pakub – korraldati kahepäevane rahvusvaheline teaduskonverents „Kunstnik ja Kleio. Ajalugu kunstis 19. sajandil”.³ Konverentsi tulemustest ja jätkuvast ajaloo kunstiliste visuaalsete allikate uurimisest saab pikemalt lugeda aga 2015. aastal ilmuvast „Eesti Kunstimuuseumi toimetiste” ajaloopilditeemalisest erinumbrist.

Tiina-Mall Kreem

Tiina-Mall Kreem

(1971), *PhD*, kuraator,

Eesti Kunstimuuseum – Kadrioru kunstimuuseum,
Weizenbergi 37, 10129 Tallinn,

tiina-mall.kreem@ekm.ee

² <http://www.eays.edu.ee/aja/index.php/ajaloopetus/ajalugu/38-eduko-ajaloopetus>

³ <http://www.kunstimuuseum.ee/et/teadust88/konverentsid-ja-seminarid>